

בס"ד

זעומקו של מקרא

דברי עומק בפרשת השבוע

ערש"ק

שמות

ה'תשפ"א

בכל ענייני הקונטרס ניתן לפנות

לטל': 052-7675895

גור-אריה צור

מודיעין עילית

ניתן להצטרף לתפוצת מייל

דוא"ל: leshem895@gmail.com

לעומקו של מקרא פר' שמות

הרמב"ם במשנה תורה בספר המדע הלכות יסודי התורה הלכה ראשונה:

יְסוּד הַיְסוּדוֹת וְעִמּוּד הַתְּקֻמוֹת לִידַע שְׁלֵשׁ שָׁם מְצוּי רְאוּנוֹ. וְהוּא מְמַצֵּיא כָּל נִמְצָא. וְכָל הַנִּמְצָאִים מִשְׁמִים וְאֶרֶץ וְיָמָה שְׁבִינִיָּהֶם לֹא נִמְצָאוּ אֶלָּא מֵאֲמַתַּת הַמְּצָאוֹ.

וכפי שאמר דוד המלך לשלמה בנו, (דברי הימים א' כח, ט') וְאֵתָה שְׁלֹמֹה בְּנֵי דַע אֵת אֱלֹהֵי אֲבִיךָ וְעִבְדֶּהּ. וידיעה זו של מציאות ה' היא בסיס האמונה.

אך דרכי ההשגחה מי ישורם ומי ידעם, וכבר משה רבנו רצה לדעת דרכי ההשגחה, מדוע צדיק ורע לו רשע וטוב לו, ולא נענה, באמרו: [שמות כי תשא לג, יח'] הֲרָאֵנִי גַּא אֶת-כְּבֹדְךָ, והקב"ה לא נענה לבקשתו וכדר' מאיר במסכת ברכות ז. באמרו: [לג, יט'] וַחֲנַתִּי אֶת-אֲשֶׁר אֲחֹן - אֵף עַל פִּי שְׂאִינוּ הַגּוֹן, וְרַחֲמֵי אֶת-אֲשֶׁר אֲרַחֵם - אֵף עַל פִּי שְׂאִינוּ הַגּוֹן. ודרכי ההשגחה נעלמו ממנו אף על פי שידיעת הימצאות ה' ברורה וזכה.

אך ביותר מתבררת האמונה כאשר מתברר לַיּוֹדֵעַ שְׂאִינוּ יוֹדַע דִּין. ואשר

הקדמה לחומש שמות

יש ליתן את הדעת וליתן טעם לכך שהדגישה התורה בחומש שמות את עניין הידיעה. כגון: [א, ח'] וַיִּקַּם מֶלֶךְ-חֲדָשׁ עַל-מִצְרַיִם אֲשֶׁר לֹא-יָדַע אֶת-יֹסֵף. וַתִּתְצַב אַחֲתָיו מִרְחֹק לְדַעְיָה מֵה-יַעֲשֶׂה לּוֹ [ב, ד']. אָכֵן נֹדַע הַדָּבָר [ב, יד']. וְנֹדַע אֱלֹהִים [ב, כד']. כִּי יָדַעְתִּי אֶת-מִכְאֲבָיו [ג, ז']. וְאֲנִי יָדַעְתִּי כִּי לֹא-יָתֵן אֶתְכֶם מֶלֶךְ מִצְרַיִם לְהַלֹּךְ [ג, יט']. וַיֹּאמֶר פְּרַעֲה מִי יִהְיֶה אֲשֶׁר אֲשַׁמַּע בְּקִלּוֹ לְשַׁלַּח אֶת-יִשְׂרָאֵל לֹא יָדַעְתִּי אֶת-יְהוָה וְגַם אֶת-יִשְׂרָאֵל לֹא אֲשַׁלַּח [ה, ב']. וְשָׁמִי ה' לֹא נֹדַעְתִּי לָקֵחַ [ו, א']. וְנֹדַעְתִּי מִצְרַיִם כִּי-אֲנִי יְהוָה [ז, ה']. כֹּה אָמַר יְהוָה בְּזִמְתֵּי תִדַּע כִּי אֲנִי יְהוָה [ז, יז']. לִמְעַן תִּדַּע כִּי-אֲנִי בְּיַהֲוֶה אֱלֹהֵינוּ [ח, ו']. לִמְעַן תִּדַּע כִּי אֲנִי ה' בְּקִרְבֵּי הָאָרֶץ [ח, יח']. בְּעֵבֹר תִּדַּע כִּי אֲנִי פָנָי בְּכָל-הָאָרֶץ [ט, יד']. הַטָּרִם תִּדַּע כִּי אֲבָדָה מִצְרַיִם [פרשת בא, יז']. וְאֲנַחְנוּ לֹא-נִדַּע מֵה-נַעֲבֹד אֶת-יְהוָה עַד-בְּאֵנוּ שָׁמָּה [י, כו']. לִמְעַן תִּדַּעְוּ אֲשֶׁר יַפְלֶה יְהוָה בֵּין מִצְרַיִם וּבֵין יִשְׂרָאֵל [יא, ז'].

והנראה לומר בענין, שביסוד האמונה היא המצוה לידע את ה' והשגחתו בעולם. וכפי שמביא

לעומקו של מקרא פר' שמות

ואשר על כן העלים מאתנו הבורא ית' את דרכי פעולתו, כדי שנקיים דבריו ללא חקר. וכפי שנאמר (משלי כה, ב') **כְּבֹד אֱלֹהִים הַסֵּתֵר דָּבָר וּכְבֹד מַלְכִים תִּקַּר דָּבָר.**

ופירושוהו במדרש רבה: (בראשית פרשה ט') רַבִּי לְוִי בִּשְׁם רַבִּי תִּמְאָה בְּרַם תִּנְיָא אָמַר, מִתְחַלֵּת הַסֵּפֶר וְעַד קָאן [מעשה הבריאה] כְּבֹד אֱלֹהִים הוּא, הַסֵּתֵר דָּבָר. מְפָאן וְאֵילָךְ [קיום תורה ומצוות] כְּבֹד מַלְכִים תִּקַּר דָּבָר, כְּבֹד דְּבָרֵי תוֹרָה שְׁנַמְשְׁלוּ בְּמַלְכִים, שְׁנַמְאָמַר (משלי ח, טו): בִּי מַלְכִים יִמְלְכוּ, לְחַקֵּר דָּבָר.

וגזרה חכמתו ית' מתוך עצה עמוקה, שבגלות החל הזה תהיה ידיעת האמת נעדרת, וחשך יכסה ארץ וערפל לאומים, ומתוך המחשך של ידיעת ה' **תבצבץ ותעלה ותזרח הבהקת אור האמונה המוחלטת והשלימה**, כאור השחר העולה אט אט עד אשר מאיר את כל פני המזרח, ותאיר את מחשך ידיעת ה' לדורי דורות כאור שבעת הימים.

וכמאמר הנביא (ישעיהו יא, ט') לֹא-יָרְעוּ וְלֹא-יִשְׁחִיתוּ בְּכָל-הָרָקְדָשֵׁי כִּי-מִלֵּאָה הָאָרֶץ יִדְעָה אֶת-ה' כִּמְסִים לִימֵי מִכְסִים.

על כן יש לומר כי יסוד הבטחון ושרש האמונה הוא במקום שהגיעה הידיעה אל תכליתה, ותכלית הידיעה שלא נדע, כמובא בספרים הק' בסגנונות שונים, וכמובא בספר "בחינות עולם" (יש קוראים אותו "בחינת עולם") שחבר המליץ הפניני ידעיה בן אברהם בדרשי וכמובא שם במקור:

תכלית מה שנדע בך - שלא נדעך. וכן הביאו דבריו הכלי-יקר שמות כה, י', וכן מובא בשל"ה הקדוש פרשת עקב תורה אור א וז"ל: **כי ביותר שהאדם משיג, הוא משיג שאינו יכול להשיג, כמו שאמרו תכלית מה שנדע הוא שלא נדעך.**

ושמא יש לומר שהשגה זו בהשגת האדם שאינו יודע, שהיא מעלה גדולה, יש לה אחיזה במאמר חז"ל במסכת ברכות: ד, א: "למד לשונך לומר איני יודע".

וכפי שאמר משה רבנו לפרעה [פרי' בא, כו'] **וְאֶנְחֵנוּ לֹא-נִדְעָ מֶה-נִּעְבְּדְךָ אֶת-ה' עַד-בְּאֲנֵנוּ שְׁמָה.** ובזה חיזק ה' את-לֵב פְּרָעָה כִּי זֶר לֹא יבִין זֹאת, ויחשוב את חוסר הידיעה לדבר נחות, ואילו לבני ישראל חוסר הידיעה הוא חיזוק גדול באמונה.

לעומקו של מקרא פר' שמות

ובְּאֵי-יַדִּיעָה זו טמון אוצר של אמונה ויראת שמים טהורה. שכן אין מקורה בַּשָּׁדָה בּוֹר, אלא שואבת היא את מימיה מרום שמים עליונים ויניקת גידוליה ממעמקי הענוה ותכליתה תשען על אֲדָנִי יַדִּיעַת הַתּוֹרָה אשר קדמה לעולם בתקע"ד דורות.

והוא סוד שליחותו של יהודה גִּשְׁנָה. וכן אמר הכתוב ואת יהודה שלח לפניו גשנה. ופירש"י שם לבנות לו בית הוראה. שִׁפְתָּהּ הגאולה הבאה מתוך הגלות מוֹבְנִית היא על אֲדָנִי הַתּוֹרָה והיראה.

ובשימת לב נִרְאָה לְמַעַן ששליחותו של יהודה נכתבת בוא"ו החיבור.

יְאֵת יהודה שלח לפניו גשנה. היא הוא"ו המחברת בין יהודה ובין הדורות הבאים. זו הוא"ו שמחברת את בראשית עם שמות, את הדורות הראשונים עם האחרונים, לכן נאמר יְאֵלֶּה שְׁמוֹת בּוֹא"ו החיבור. ופירשו בו במדרש רבה כמוסיף על הראשונים. שמחבר את הדורות הבאים עם הראשונים.

והוינן בה, מאי פְּמִים לָיִם מְכַסִּים. והרי המים הם והים הוא המים, ומה הוא המכסה ומה הוא המתכסה. אלא כך גזרה חכמתו ית' שבכל ידיעה יהיה הכיסוי לפרטיה חלק בלתי נפרד ממנה, וכיסוי זה היא גילוי האמונה. (וכמובא בפרשת וירא עה"פ הַמְּכַסֶּה אֲנִי מֵאַבְרָהָם אֲשֶׁר אָנִי עֹשֶׂה (יח,יז), ע"ש באריכות בלעומקו של מקרא).

ובתחתית הַשְּׁכַת הברואים השפלים נמצא פרעה באמרו "לא ידעתי את ה'", שאפילו במציאות ה' לא הכיר, וכנגדו ניצבת ומאירה דעת ה' הברורה אותה חֵלֶק לִירְאָיו, באמרו: כִּי יִדְעַתִּי אֶת-מְכַאֲבָיו (ג,ז), והיא הידיעה שמורה על השגחת ה' בקרב הארץ.

ואף גם זאת, גם לאבותינו הקדושים אשר ידעו את ה', לא נתגלו להם דרכי ההשגחה במלואן וברום תכליתן, כאמרו "לא נודעתי להם". ובזה לְמַדְנֵנו בוראנו שתכלית הידיעה היא האמונה, ולכן תכלית הידיעה שלנו בו ית' שלא נדע דרכיו עד תומן, כדי שנגיע אל רום פסגת האמונה. כאמרו [פר' בא,י,כו'] וְאֲנַחְנוּ לֹא-נִדְעָ מֶה-נַּעֲבֹד אֶת-ה' עַד-בְּאֵנוּ שְׁמָה.

לעומקו של מקרא פר' שמות

טעם אחד, ללמוד עליהם כי כולם **צדיקים** כאבותיהם.
טעם שני מה אברהם ויצחק **בגלות**, שמהם התחיל **מִנְּן** שנות הגלות (של 400 ו 430 שנה), אף אלה עמהם **בגלות**.
טעם שלישי מה הראשונים **ידעו** והכירו בגלות וקבלו עליהם ועל זרעם, כמו כן אלה. עד כאן סיכום דבריו.

ויש להבין מדוע **תוספת גלות הבנים** תקרא **כמוסיף על הראשונים**. שהרי תוספת הגלות **יש בה חסרון וגרעון**, וְמֵעֵין ירידת הדורות מדרגת אברהם יצחק ויעקב, עמודי החסד והעבודה ותפארתה של תורה, **אל תוככי השעבוד והגלות וְחֻשְׁכַּת המאורות**, עד הגיעם למ"ט שערי טומאה. **ואם כן מדוע יקראם המדרש כמוסיף על הראשונים**.

ובשימת לב יש לומר, שעם כל ירידתם מִדְרָגַת האבות, עדין יש כאן **תוספת על הראשונים**. ובמה יהיו ניכרים **כמוסיפים על הראשונים**, שעל אף חשכת הגלות, **מוסיף כוחם ומתעצם** מתוך הכוחות **שֶׁנִּתְּנוּ בהם הראשונים**.

ובהגיע תור האמונה להתגלות, **יחד אתה מתגלים יסודותיה**, הם **עמקי הדעת** המאירים משברירי הוד אבותינו הק' אשר הם הם המרכבה, דרך קרני משה רבנו עד אורו של משיח שבימיו יתקיים **ומלאה הארץ דעה את ה'** כמים לים מכסים, בב"א.

דרשת וְאֵלֶּה

וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַבָּאִים מִצְרָיִמָּה אֵת יַעֲקֹב אִישׁ וּבֵיתוֹ בְּאוֹ (א,א)

במדרש רבה [א,ב'] מובא: וְאֵלֶּה שְׁמוֹת, אָמַר רַבִּי אֲבָהוּ, כָּל מְקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר וְאֵלֶּה פָּסַל אֶת הָרְאשׁוֹנִים, וְאֵלֶּה מוֹסִיף שָׁבַח עַל הָרְאשׁוֹנִים. (בראשית ב, ד): וְאֵלֶּה תוֹלְדוֹת הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ, פָּסַל לְתֵהוּ וְבָהוּ. וְאֵלֶּה שְׁמוֹת, הוֹסִיף שָׁבַח עַל שְׁבָעִים נֶפֶשׁ שֶׁנֶּאֱמָרוּ לְמַעַלְהָ, שְׁכָלָם הָיוּ צְדִיקִים.

ואוה"ח הק' נתן ג' טעמים לתוספת הבנים על האבות:

לעומקו של מקרא פר' שמות

ובישראל ה"ראשית" היא מראש צורים אראנו ומגבעות אשורנו, מן האבות הקדושים אברהם יצחק ויעקב. **אלא מה כתיב** בתהו ובהו, **בְּהַבְרָאָם**. אל תקרי בהבראם אלא **באברהם**. הַי אומר גם ראשית הבריאה וגם ראשית היותנו לעם מקורם **באברהם**.

וכאומרו: כשם שהוסיף שבה על הראשונים באומרו **ואלה שמות**, כן הוסיף שבה לאחרונים באומרו **אלה תולדות**. שבזה אמנם פסל את הראשונים **שלפני בְּהַבְרָאָם** אך **השביח לאחרונים** שאחרי **בְּהַבְרָאָם**.

ועל דרך הצח יאמר, כתיב **וְאֵלֶּה עִם וְאִיו הַחֵיבוּר**, שהוא"ו מחברת בין הדורות האחרונים לדורות הראשונים, וסימנך **וְאֵלֶּה**, והוא נוטריקון: ו' מתחברים אחרונים לדורות הראשונים.

ועוד י"ל על דרך הצח, כמאמר הפסוק (א,ה) **וַיְהִי כֹל-נִפְשׁ יִצְחָי יִרְדְּ-יַעֲקֹב שְׁבַע עָשָׂר וַיִּוָּסֵף הָיָה בְּמִצְרַיִם**. המילה **וַיִּוָּסֵף** מוטעמת בטיפחא שהיא כעין הפסקה קלה, ונשמעת כלא בהכרח מחוברת עם שלאחריה. וכאילו כתוב כאן **וַיְהִי כֹל-נִפְשׁ יִצְחָי יִרְדְּ-יַעֲקֹב שְׁבַע עָשָׂר**

וכוחותיהם של הראשונים, הם שנותנים עוז ותעצומות לעם לפרות ולקרבות ולהתעצם במאד מאד. והיסודות של **החסד הגבורה והאמת** שנטעו האבות הקדושים בבנים, אינם נאבדים בחשכת הגלות, אלא אדרבה, **הם הם שעומדים לבנים בגלות החל הזה, ובכל הגלויות במשך כל הדורות ועד בוא משיח צדקנו בב"א**.

ויש עוד להאיר בשימת לב במדרש הנ"ל, לכוונתו באומרו: **וְאֵלֶּה שְׁמוֹת, הוֹסִיף שְׁבַח עַל שְׁבַע עָשָׂר נִפְשׁ שֶׁנֶּאֱמָרוּ לְמַעַל, שְׁפָלָם הָיוּ צְדִיקִים**.

מה הוא שבחם שהוסיף **על השבעים שירדו מצרימה**.

ויש לומר שזעקו אל ה' **וישמע ה' את נאקתם**. כי בכח זעקתם נבחרו להיות "בני בכורי ישראל". וכמובא לקמן [ד,כב].

ועוד יש לומר שלכן קשר המדרש תהו ובהו לשבעים נפש. ששניהם קרויים ראשית. **ישראל קרויים ראשית ומעשה בראשית קרוי ראשית**. אלא שבבריאה, ה"ראשית" לכאורה היא מתהו ובהו, יש מאין,

לעומקו של מקרא פר' שמות

באש קדש של התורה הקדושה הכתובה לפנינו באש שחורה על גבי אש לבנה.

ועוד תרמוז המילה וְאֶל־ה' שהיא גימטרי'ה של 42, לארבעים ושתים אותיות הראשונות של התורה, מהן יוצא השם הק' מ"ב שהוא:

אבג'יתן, קרע'שטן, נגד'יכש,
בטר'צתג, חקב'טנע, יגל'פזק,
שקו'צית,

ועל שם זה יסד ר' נחוניא בן הקנה את תפילתו "אנא בכח".

ונרמז ענין זה בפסוק אֶת יַעֲקֹב אִישׁ וּבֵיתוֹ בָּאוּ. א"ת יעקב. אל"ף של תחילת אנ"א בכ"ח, ות"ו סיומה של תפילה זו, המסתיימת ביודע תעלומות. וכאומר, שבאו ועלו שמות בני ישראל מכח של אותיות "אנא בכח" שבתחילת הספר תורה.

עוד תרמוז תחילת הפרשה על ל"ו צדיקים שבכל דור ודור, כשכל דור מקושר עם הדור שלפניו על ידי אותה וא"ו החיבור של וְאֶל־ה' שְׁמוֹת, שכן אל"ה בגימטרי'ה מורה על

וְיֹסֵף. וכאמרו וְיֹסֵף ה' על הראשונים בכמות ובאיכות, והוא רמז למה שאמרו כמוסיף על הראשונים.

ועל דרך הרמז והסוד ירמוז הכתוב וְאֶל־ה' שְׁמוֹת לְנוֹטְרִיקוֹן וְא־ש. שהתורה היתה כתובה לפנינו בְּאֵשׁ שחורה על גבי אֵשׁ לבנה, תתקע"ד דורות לפני בריאת העולם. ושמות כל בני ישראל שבכל הדורות רמוזים בה.

וכפי שמובא בשל"ה הק': י'ש'ר'א'ל נוטריקון י'ש'ש'ים ר'בוא א'ותיות ל'תורה, הנה באמצעות התורה מקושרת האומה הישראלית בהקב"ה, שכן ששים רבוא האותיות שבתורה הן כנגד ששים רבוא נשמות שהן השרשים לכל הנשמות שבכל הדורות. ורצונו לומר כפי שפירש החיד"א שבפשטות אין ששים רבוא אותיות, אלא כחצי מהם, [304,805 אותיות, ויש גם בזה שיטות שונות], אלא שהם ששים רבוא על ידי צירופים שונים, כגון א' היא צירוף של ו' ושני יוד"ם, מ' היא צירוף של כ-ו, והאות ת' היא צירוף של ר-ג, וכן כולם על זה הדרך, כן נשמות ישראל שבכל הדורות הן צירופים של שרשי הנשמות האחוזות

לעומקו של מקרא פר' שמות

על דרך הצח, הפסוק יִצְאֵי יָרֵךְ יַעֲקֹב
שְׁבַעִים, יורה להוציא שְׁבַעִים מירך
יעקב, כלומר תוציא את האות ע'
(שהיא שבעים) מהשם יעקב. נשאר
יִצְאֵי יָרֵךְ יַעֲקֹב, היינו יב"ק. והוא ר"ת
של ייחוד ברכה וקדושה. שמכח
מעבר יבא אשר שם נגע המלאך בירך
יעקב, מכח זה יצאו בני ישראל
מבורכים ביב"ק, היינו ייחוד ברכה
וקדושה.

וַיִּקָּם מֶלֶךְ-תְּדֹשׁ עַל-מִצְרַיִם אֲשֶׁר
לֹא-יָדַע אֶת-יְוֹסֵף (א,ח)

יש לשאול למאן דאמר שנתחדשו
גזירותיו, מאי לא ידע. ושמא יש
לומר לא ידע את התכנית האלקית
אשר הוביל יוסף על פי ה', ואשר לא
ידע את הסוד של 'יוסף ה' עליכם
ככם אלף פעמים". הוא סוד האותיות
כ"כ במילה ככם. שהיא שם קדוש
מע"ב השמות הקדושים: ככם. וכ"כ הן
ר"ת כאשר כן, וכאשר יענו אותו כן
ירבה בגשמיות וכן יפרוץ ברוחניות.
והמ"ם שבככם תרמוז על ארבעים יום
של יצירת הולד. שלכן נשלח המלאך

ל'ו, וְאֵלֶּיהָ כְּמוֹסִיף ל'ו אלו על
ל'ו שבדור הקודם לו, וכן הלאה עד
בוא משיח צדקנו בב"א.

הַבָּאִים מִצְרַיִמָּה תִּרְגֹּם אוּנְקְלוֹס
דְּעָלוּ. ואע"פ שלכאורה ירידה היא,
כדכתיב אנכי אֲרַד עִמָּךְ מִצְרַיִמָּה.
(מו,ד). וי"ל שאונקלוס תרגם דעלו
דרך חשיבות. שאע"פ שירידה היא
להם לשעבוד הגלות, מכל מקום הרי
הורידם הקב"ה דרך חשיבות כראוי
לבני יעקב, ולא בשלשלאות של ברזל
כדאמרו חז"ל.

ועוד יש לומר, דהתרגום גילה כאן
תוקף תכלית שעבוד הגלות, שירידה
זו - היא עלייתם. ואחר שיצרפו עצמם
בכור ההיתוך יגיעו לדרגת האמונה
הגדולה של "זה אלי ואנוהו", ולכן
נחשב להם ירידתם זו לעלייתם, על
שם סופם.

וַיְהִי פֶלֶא-נֶפֶשׁ יִצְאֵי יָרֵךְ-יַעֲקֹב
שְׁבַעִים נֶפֶשׁ וַיּוֹסֶף הָיָה בְּמִצְרַיִם
(א,ה)

לעומקו של מקרא פר' שמות

יוסף, וכפרו בטובה, התהפך עליהם הגלגל, וכל הנכפפים אליהם הפכו להם לשונאים, ולכן אמרו ונוסף גם הוא על שונאינו.

ויעבדו מצרים את-בני ישראל
בפרך (א, יג)

במדרש רבה אמר רבי אלעזר בפה רף. שבתחילה היו משדלים אותם במתק שפתים לעבודה קשה.

ועל דרך הרמז יש לומר, כאן תרמוז התורה על סוד הצלחתו של עם ישראל כנגד הקמים עליו. והוא פה רך בתורה ותפילה. שנאמר: תקל קול יעקב. תקל כתיב חסר ללא ו"ו. וידרש מלשון וְתִקַּל מְעֻלָּיִךְ. שאם תרצה להקל מעליך את משא החיים הכבד, יש לקיים תקל: תקל קול יעקב, בתורה ובתפילה.

וכמו שמובא בפרשת יתרו (שמות יח, כא-כב) וְאַתָּה תִּחְזָק וְגו' וְשִׁמְתָּ עֲלֵהֶם שָׂרֵי אֲלָפִים שָׂרֵי מֵאוֹת שָׂרֵי חֲמִשִּׁים וְשָׂרֵי עֶשְׂרֵת וְגו' וְתִקַּל מְעֻלָּיִךְ וְנִשְׂאוּ אִתָּךְ וְגו'.

ככם להציל את הילדים. וסוד אותיות אלה לא ידע פרעה.

הִבֵּה נִתְחַכְמָה לוֹ פֶּן-יִרְבֶּה וְהָיָה כִּי-תִקְרָאנָה מִלְחָמָה וְנוֹסַף גַּם-הוּא עַל-שְׂנְאֵינּוּ (א, י)

על דרך הסוד, הבה הוא מע"ב שמות הממונה על פריה ורביה, ככתוב הבה לי בנים. והודיע הכתוב כי כאשר נתחכם מלך מצרים כן נתחכמו עמו מן השמים. הוא אומר הבה נתחכמה לו פן ירבה, והשם הקדוש הבה, אומר כן ירבה.

וְנוֹסַף גַּם-הוּא עַל-שְׂנְאֵינּוּ וְתִימָה, דעד עתה לא שמענו על שונאי מצרים, שכה יפחדו גם על הנוספים להם. אדרבה, כל העולם נכפף להם ולתבואתם, ושלטו בכל העולם.

אלא מחובר המקרא לשלמעלה ממנו. אשר לא ידע את יוסף ונוסף גם הוא על שונאינו.

וכאמרו: כל זמן שידעו את יוסף, שלטו בעולם. ועתה משלא ידעו את

לעומקו של מקרא פר' שמות

זרוק מרה בתלמידים, ופירש"י שם
אימה שתהא אימתך עליהם.

וכן יִדְרֹשׁ על לימוד התורה בדרך
של רמז וצחות:

וַיִּמְרְרוּ בני ישראל אֶת
תְּיִיבָהּם על לימוד התורה והתפילה.
בַּעֲבֹדָה קָשָׁה אלו קושיות ותירוצים,
בְּתוֹמָר הוא קל וחומר.

ובלְבָבֵינִים אלו הלכות מלובנות היטב,
ובְּכָל-עֲבֹדָה בַּשָּׂדֶה, אֶת כָּל-עֲבֹדָתָם זו
עבודת תם שהיו לומדים לשם שמים,
בַּפְּרָדָה, הוא פה רך של מתיקות התורה,
שאפילו הפרכא יהיה במתיקות.

ועוד ידרש, ובכל עבודה בשדה זה
החריש והזריעה והצמיחה והקציר,
כדאמרו הלומד ואינו חוזר כזורע ואינו
קוצר.

או כלך לדרך זו, ובְּכָל-עֲבֹדָה בַּשָּׂדֶה
זו עבודת התפילה ככתוב ויצא יצחק
לשוח בשדה, בַּפְּרָדָה פה רך של תפילות
ובקשות.

וַיִּדְרֹשׁ על המלאכים הק' היוצאים מן
הלימוד ומן התפילה, וְהַקָּל מֵעֲלֵיךָ
וְנִשְׂאוּ אִתָּךְ, אל תקרי ונשאו אִתָּךְ אלא
אוֹתְךָ. ככתוב על פְּפִים יִשְׂאוּנָךְ. שְׁהַקָּל
קוֹל יַעֲקֹב בתורה ותפילה, ישא אותך,
כעל כנפי נשרים מעל קשיי החיים.

ועוד, על דרך הדרש, וַיַּעֲבֹדוּ
מִצְרַיִם אֶת-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, ולא יכלו
להם, כי בני ישראל בַּפְּרָדָה, בפה רך
של תורה ותפילה.

וַיִּמְרְרוּ אֶת-תְּיִיבָהּם, לפשוטו של
מקרא וַיִּמְרְרוּ הַמִּצְרַיִם אֶת-תְּיִיבָהּם של
בני ישראל. ולעומקו של מקרא, לא
המצרים מררו אֶת-תְּיִיבָהּם, אלא בני
ישראל עצמם מָרְרוּ אֶת-תְּיִיבָהּם ומסרו
נפשם על לימוד התורה והתפילה,
וקיימו ממעמקים קראתיך.

כמו שדרשו (סנהדרין קיא,א') על
הפסוק (איוב כח,יג') לֹא-יָדַע אָנוּשׁ
עֲרֶפֶה וְלֹא תִמְצָא בְּאָרְצוֹ הַחַיִּים
שהתורה לא תמצא במי שמחיה עצמו
עליה כלומר במי שלומד מתוך
תענוגים, אלא במי שממית עצמו
עליה ולומד כביכול מתוך מרירות
החיים. וכן אמרו בכתובות קג עמ' ב',

לעומקו של מקרא פר' שמות

יש לשאול מאין שאבו שפרה ופועה יראת אלקים רבת עצמה כזאת, אשר תעמוד כנגד פיקוח נפש למרוד במלך מצרים.

ולעומקו של מקרא יש לומר שראו גילוי אלקות. וכשם שראה יוסף דיוקן אביו, ויש אומרים דיוקן אמו [במדרש רבה] כן ראו הן גילוי אלקים. ועל דרך הצח ידויק ממה שכתוב (א, יז) וַתִּירָאן הַמִּיֻלְדוֹת אֶת-הָאֱלֹהִים. שבפשטות כוונת הכתוב וַתִּירָאן ליראה. יראת שמים. אך בדרך דרש לעומקו של מקרא יאמר בדרך של אל תקרי. אל תקרי וַתִּירָאן אלא וַתִּרְאֶינָה, מלשון ראינה. וַתִּירָאן הַמִּיֻלְדוֹת אֶת-הָאֱלֹהִים, וַתִּתְיַיֵּן אֶת-הַיְלָדִים.

ועוד יש לומר, מתוך יראתן החיו אותם. מתוך יראתן שרתה עליהן רוח הקדש, שנמשכה עליהם מרוח הקדש של יעקב שנאמר בו ותחי רוח יעקב אביהם. מתוך ותחי - ותחיינה את הילדים. וְהָשְׂרוּ עַל הַיְלָדִים את רוח הקדש של יעקב אבינו.

וּכְאֲשֶׁר יַעֲנֶנּוּ אֹתוֹ כֵּן יִרְבֶּה וְכֵן יִפְרֹץ (א, יב')

לעומקו של מקרא יש לומר: ככל שמתקיים בבני ישראל כן ירבה בתורה ותפילה, כן מתקיים בהם וכן יפרוץ. וזה סוד הבטחת ה' ליעקב איש תם יושב אהלים: וּפְרֻצֵת יָמָה גְּדֻמָּה וְצִפְנָה וּגְגֻבָה וּנְבֻרְכוּ בָהּ כָּל-מִשְׁפְּחוֹת הָאֲדָמָה וּבְזֻרְעָהּ. וכאשר הבטיחו הקב"ה על הדבר בצאתו לחרן כן עמדה הבטחתו ליעקב גם בצאתו למצרים, שנאמר בכל אשר תלך. [פסוק טו']: וְהָיָה אֲנֹכִי עִמָּךְ וּשְׁמִרְתִּיךָ בְּכָל-אֲשֶׁר-תֵּלֵךְ וְהִשְׁבַּתִּיךָ אֶל-הָאֲדָמָה הַזֹּאת.

וזה שאמר לו הקב"ה ליעקב [ויגש מו, ד']: אֲנֹכִי אֲרַד עִמָּךְ מִצְרָיִמָה וְאֲנֹכִי אֲעֲלֶךָ גַם-עֲלֶיךָ. מאי גם-עלך. כשם שהעלתיך מחרון, כן אעלך גם עלה ממצרים. ורמז לו בזה שיעלו בזכות שיתעלו בתורה ובתפילה. זה שנאמר כן ירבה וכן יפרוץ. כן יפרוץ כי כן ירבה.

וַתִּירָאן הַמִּיֻלְדוֹת אֶת-הָאֱלֹהִים וְלֹא עָשׂוּ כְּאֲשֶׁר דִּבֶּר אֱלֹהֵינוּ מִלֶּדֶת מִצְרַיִם וַתִּתְיַיֵּן אֶת-הַיְלָדִים: (א, יז')

לעומקו של מקרא פר' שמות

שהיה צריך להמתין לעת הגאולה המיוחלה שתגיע בזמנה כפי ציווי הבורא, לא תקדים ולא תאחר.

וזה הסוד של הנוגשים אצים רצים. שבבוא עת הגאולה יזדרז הקב"ה להחישו, לקיים בַעֲתָה אַחִישֶׁנָּה. וכן על זה הדרך יובן מה שנאמר ויריצוהו מן הבור עד ואכלתם אותו בחפזון. והקב"ה סובב כל זאת להודיענו כי לא יעכב גאולתנו, וכבואָה יְחִישׁ פְּדוּת נַפְשֵׁנוּ.

וַתִּתְצַב אַחֲתָו מִרְחֶק לְדַעָה מֵה-
יַעֲשֶׂה לָּו (ב,ד')

ליכא מילתא דלא רמיזא
באורייתא.

היינו דאמר אברהם לשרה אמרי נא
אחותי את. למען ייטב לי בעבורך.

אמרי נא אחותי את היא השכינה
הקדושה. למען ייטב לי בעבורך
והיינו וַיִּיטֹב אֱלֹהִים לְמִילָתָ. [א.כ.]
בבחינת מעשה אבות סימן לבנים.

וַתִּצְפְּנֶהוּ שְׁלֵשָׁה יָרְחִים וְלֹא-יָכֻלָּה
עוֹד הַצְּפִינֹה (ב,ב').

יש לשאול מדוע לא תוכל עוד
הצפינו. ופירש רש"י לפשוטו של
מקרא שמנו לה המצריים מיום
שהחזירה, והיא ילדתו לששה חדשים
ויום א', והם בדקו אחריה לסוף ט'.

ולעומקו של מקרא יש לומר
שהצפינתהו ג' ירחים, שעדיין לא
הגיעה עת הגאולה וצריך להמתין.
ששעותיו של הקב"ה מדויקות הן. אך
לאחר ג' ירחים כבר הגיע זמן הכנת
הגאולה, שכן דרכו של קורא הדורות
מראש שמחשב עתותינו לרגעים. ויותר
מכן אי אפשר לחכות שכבר בתיה בת
פרעה בדרך ליאור למצוא את משה
בתיבה, ובכך יתחילו פעמי הגאולה
לבוא.

ועל זה הדרך יובן מדוע היה צריך
משה להמתין ארבעים שנה בכוש ועוד
עשר שנים ולדעה נוספת עשרים שנה
בבית הסהר במדין אצל יתרו (כדברי
המדרש וכדברי תרגום יונתן בן
עוזיאל), ועוד ג' שנים אצל יתרו עד
שימלאו לו שמונים.

לעומקו של מקרא פר' שמות

וַיְהִי־לֵהֲלֹכֶנּוּ. אותיות הלל, ותקרא שמו של הלל משה. ועל שניהם נאמר שלא היה ענוותן כמוהו.
ועוד נרמז בע"ב שמות, בשם החמישי והששי: מהש ללה. והם בהיפוך משה הלל. שהם משרש אחד, לבא לעזרת כל המתלבשים בענוה.

דרשת ותקרא שמו מלשה

ותקרא שמו מלשה ותאמר פי מן-
המים מלשיתוהו (ב, ט')

ותקרא. יש לעיין על מי מוסבת המלה ותקרא. ורבו בזה המפרשים, ואשר על כן אענה חלקי:

המדרש רבה [ויקרא, א] מביא עשרה שמות שנקראו לו למשה בדברי הימים ומכולן לא בחר הקב"ה אלא בזה שקראתו בתיה בת פרעה, משה. שנאמר ויקרא אל משה.

אך יש לשאול, אם על בת פרעה מוסבת המלה ותקרא - תימה, שהרי בת פרעה לא דברה כלל בלשון הקדש.

ועל דרך הרמז והסוד, ירמזון אליו מלפא לספירת הדעת, שלעתים כלולה בעשר הספירות ולעתים לא. כמובא בפרדס רימונים להרמ"ק, בהקדמה לפרק ז'.

ולשיטה שאין ספירת הדעת מעשר הספירות, היינו דכתיב ותתצב אחותו מרחוק לדעה מה ייעשה לו.

אחותו היינו ספירת הדעת פדכתיב (משלי ז') אמור לחקמה אחותי את, והיינו דכתיב הכא ותתצב אחתו מרחק לדעה, מרחוק, היינו לא מעשר ספירות, ונרמז בפסוק עצמו על דרך הצח:

מרחק לדעה מה ? עשה לו, וכאילו כתוב מרחק מה י' לדעה, שהדעה ניצבת רחוק מהי' ספירות, והיינו דכתיב מה ? עשה לו, שהוא נוטריקון עשה"ה: עשר הספירות, לו, ואמר לו וכוונתו לסולם הספירות.

ויהי-לה לבן ותקרא שמו מלשה כאן רמז הכתוב על הלל הזקן שהוא שרש נשמתו של משה. שכן ויהי לה לבן הוא מעין נוטריקון הלל. כיצד:

לעומקו של מקרא פר' שמות

א,ח"ו וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לְרַקִּיעַ שָׁמַיִם, שָׁא מַיִם, שָׁם מַיִם, אֲשֶׁר וּמַיִם, שְׁעָרָבָן זֶה בִּזְהָ וְעֵשָׂה מֵהֶם שְׁמַיִם.

ולעומקו של מקרא יאמר לפירושו: שָׁם בְּשָׁמַיִם, כתובה התורה המשולה לְמַיִם, אֲשֶׁר שְׁחֹרָה עַל גְּבֵי אֲשֶׁר לִבְנָה, ומעידה: [שם,ו,ג'] בְּשָׁגָם הוּא בְּשָׁר ודרשו בו [חולין קלט:] רמז למשה מן התורה, בשג"ם, גימטרי' משה. ורבנן במדרש רבה דרשו בו מסיפא דקרא: וְהָיוּ יָמָיו מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה, שֶׁכָּךְ הָיוּ שְׁנוֹתָיו שֶׁל מֹשֶׁה רַבְּנוּ.

ועל ידי כך שנמשה כביכול מן המים שבשמים, נמשך המעשה כאן בארץ שנמשה גם מן המים שמתחת השמים.

ולעומקו של מקרא אפשר לומר עוד כי רמוז משה במלה בְּשָׁר, בשג"ם הוא בְּשָׁר, אל תקרא בְּשָׁר בשני קמצים, אלא בפתח-קמץ כזה: בְּשָׁר שֶׁהוּא יֵהִיָּה מִבְּשָׁר הַגְּאוּלָּה. וכאומרו, על כל הנ"ל, כִּי מִן הַשְּׁמַיִם מִשִּׁיתִּיהוּ.

ועוד יֵאָמֵר על דרך אל תקרי, אל תקרי משיתיהו אלא משחתיהו. שכן אומר הקב"ה: מן השמי"ם משחתיהו למלך ולנביא על ישראל.

וכן מובאת השאלה בדעת זקנים, ותשובתה בצדה: שבת פרעה קראה בלשון מצרי שם שמשמעותו משה והתור' קראו משה בלשון עברי. ד"א שלמדה לשון עברי משבאו העבריות למצרים וכן מצינו שקרא פרעה שם יוסף צפנת פענח. עכ"ד.

ולפי מדרש זה גם לפי דעת זקנים תגדל הקושיה, שְׁיִקְרָא שְׁמוּ בִּישְׂרָאֵל עַל יְדֵי בַת פְּרֹעָה, הַגֵּם שִׁירְדָה לְרַחֲוִץ מִגִּילּוּלֵי בֵּית אֲבִיָּה, סוּף כָּל סוּף הָרִי שְׁמוּ שֶׁל אָדָם נִיתֵן לוֹ בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ עַד שֶׁכָּל גִּילְגוּלֵי חַיִּיו נִגְרָמִים לוֹ עַל יְדֵי שְׁמוּ כִּמוֹ שְׁאָמְרוּ חֲז"ל "שָׁמָּה גָּרִים", שְׁמוּ שֶׁל אָדָם הוּא שְׁגוּרָם לוֹ כָּל גִּילְגוּלֵי חַיִּיו !

ואשר על כן, לעומקו של מקרא יש לומר שְׁוֹתִקְרָא מוֹסֵב עַל הַשְּׂכִינָה הַקְּדוּשָׁה, שְׁדַבְּרָה מִתּוֹךְ גְּרוּנָה שֶׁל בַּתִּיהַ בַּת פְּרֹעָה. ובכך יש להבין גם דברי המדרש גם דברי דעת זקנים הנ"ל.

ותאמר השכינה הק' שְׁפָפָה אִמְרַה הַקַּב"ה כִּי מִן הַמַּיִם מְשִׁיתִיהוּ. וכוונתו בזה שמשיתיהו מן המים העליונים במעשה הבריאה, וכפי שפירש רש"י [בראשית

לעומקו של מקרא פר' שמות

ונרמז בזה כנ"ל: אל תקרי מן-הַמַּיִם אלא מן-הַשָּׁמַיִם. מן-הַשָּׁמַיִם משיתיהו. על מנת שְׁיִמְשֶׁה את עם ישראל מן הגלים הסוערים של הגלות, אל מי מנוחות של מימוש הגאולה.

וַיִּבְרַח מֹשֶׁה מִפְּנֵי פַרְעֹה וַיֵּשֶׁב בְּאֶרֶץ-מִדְיָן וַיֵּשֶׁב עַל-הַבְּעָר (ב,טו')

בילקוט וביונתן בן עוזיאל מובא שהיה מלך בכוש ארבעים שנה, בטרם בוא למדין. ובמדין ישב בבית הסהר על ידי יתרו כעשר שנים, ויש גורסים כעשרים שנה. וכל זה סובב הקב"ה כי עדין לא הגיעה עת הגאולה.

ועוד יש לומר, כדי שילמד גיבוני וטכסי מלוכה, בטרם ימלוך על ישראל. ובהיותו בן ע"ז שנים נשא את בת יתרו, והיה אצלו רועה צאן ג' שנים, עד אשר ישלים את הכנתו להיות רועה לצאן קדשים.

ובכך נעשה הבריה התיכון של הגאולה. ועל דרך הצת, זה שנאמר וַיִּבְרַח מֹשֶׁה, שעשאו הקב"ה הַבְּרִיחַ התיכון של הגאולה.

ואשר על כן שָׁם הקב"ה דברים בפי השכינה הק' שתדבר מתוך גרונה של בתיה בת פרעה, לאחר שרחצה מגילולי בית אביה. וְשָׁמָּא קָא גָּרִים, ושמו של משה גרם לו גילגולי חייו וחיי עמו, להיות נְמֻשָּׁה ממים עליונים ולהיות מוֹשָׁה ומציל מַמַּיִם הזידונים לפרט ולכלל, וְלְמִשׁוֹת מים מחגוי הסלע לכל צמא, וְלְמִמַּשׁ את ההבטחה לאברהם אבינו [בראשית טו, טז] "וְדוֹר רְבִיעִי יָשׁוּבוּ הָאֵלֹהִים", ולהנחיל את התורה שלא תְּמוּשׁ מעם ישראל עד עולם, ולהיות שמו כשם ה' וכפירוש המהר"ל ב"גבורות ה'" שמשוה והשם הן היפוך אותיות לומר משה הוא ידא אריכתא של השם.

וקריאת שמו מפי השכינה הק' נרמזת בפסוק [שמות ב, ו'] וַתִּפְתָּח וַתִּרְאֶהוּ וכפירוש רש"י: ומדרשו, שראתה עמו שכינה, ושכינה זו היא שהיתה מדברת מתוך גרונה של בת פרעה.

ועל דרך הלשון יש לומר: וַתִּקְרָא שְׁמוֹ מֹשֶׁה וַתֹּאמֶר כִּי מִן-הַמַּיִם מְשִׁיתָהוּ. והמלים וַתִּקְרָא וַתֹּאמֶר תהיינה מוסבות לגבי השכינה הק': וַתִּקְרָא השכינה שְׁמוֹ מֹשֶׁה, וַתֹּאמֶר השכינה כִּי מִן-הַמַּיִם מְשִׁיתָהוּ.

לעומקו של מקרא פר' שמות

מִצְרַי שֶׁהָרַג מֹשֶׁה, לֹא הָיָה נִכְנָס לְמִדְיָן. מִשָּׁל לְאַחַד שְׁנֵשְׁכֵי עַרְוֹד, וְהָיָה רֵץ לְתַת רַגְלָיו לְתוֹךְ הַמַּיִם, וְנִכְנָס בְּנֶהָר וַרְאָה תִּינּוֹק אֶחָד שֶׁהָיָה שׁוֹקֵעַ בַּמַּיִם, וְשָׁלַח יָדוֹ וְהִעֲלָה אוֹתוֹ אָמַר לֵה תִּינּוֹק לְוִלִי אֶתְּ הַיְיִתִי מֵת אָמַר לֵה לֹא אֲנִי הִצַּלְתִּיהָ, אֲלֵא אוֹתוֹ הִעַרְוֹד שְׁנֵשְׁכֵי וּבְרַחֲמֵי מִמֶּנּוּ הוּא הוּא הִצִּילָהּ.

כִּף אָמְרוּ בְּנוֹת יִתְרוֹ לְמֹשֶׁה: יִישַׁר כַּתֶּף שֶׁהִצַּלְתָּנוּ מִיַּד הָרֹעִים. אָמַר לָהֶן מֹשֶׁה: אוֹתוֹ הַמִּצְרַי שֶׁהָרַגְתִּי, הוּא הִצִּיל אֶתְכֶם. וּלְכֶף אָמְרוּ לְאַבְיִהֶן, אִישׁ מִצְרַי, כְּלוּמַר, מִי גָרַם לָזֶה שֶׁבָּא אֶצְלָנוּ, אִישׁ מִצְרַי שֶׁהָרַג. וַיֹּאמֶר אֶל בְּנֹתָיו וְאִיו. אָמַר לָהֶן: סִימָן זֶה שֶׁאַתֶּן אוֹמְרוֹת שֶׁדָּלָה וְהִשְׁקָה, זֶה מִבְּנֵי בְּנֵי שָׁל אוֹתָן שֶׁעָמְדוּ עַל הַבָּאָר, שֶׁהַבָּאָר מִפְּרֵת אֶת אֲדוֹנֶיהָ. קִרְאָנָן לוֹ וַיֹּאכַל לֶחֶם, שָׁמָּא יִשָּׂא אַחַת מִכֶּן.

הנה כי כן נתן המדרש טעם לאומרם **אִישׁ מִצְרַי הִצִּילָנוּ**, וכן לכך שהכניס יתרו את משה אל ביתו גם לכאורה שלא הכירו.

ועדיין יש ליתן טעם מה ראה משה להסכים לישב בביתו של כהן מדין שעבד כל עבודה זרה שבעולם.

ולעומקו של מקרא יש לומר:

שראה משה כי מבינות הן בהשגחת ה', וכן שמע את אביהן אומר וְאִיו שזו

דרשת איש מצרי הציגנו ואיו למשה ויזאל משה

ותאמרן איש מצרי הציגנו מיד
הרעים וגם-דלה דלה לנו וישק
את-הצאן. (ב, יט')

ויאמר אל-בנותיו ואיו למה זה עזבתו את-
האיש קראנו לו ויאכל לחם ויזאל משה
לשבת את-האיש (ב, כ-כא')

יש ליתן טעם לג' דברים:

א. מה היתה כוונתן של בנות יתרו באומרן **אִישׁ מִצְרַי הִצִּילָנוּ**. והרי אמרו חז"ל שלא שינו את שמם, לשונם ולבושם. ומנלן ידעו להגיד שמצרי הוא.

ב. ועוד יש ליתן טעם מה ראה יתרו שברח אף הוא ממצרים, להכניס את משה שאינו מכירו אל ביתו.

ג. ועוד יש ליתן טעם מה ראה משה להסכים לישב בביתו של כהן מדין שעבד כל עבודה זרה שבעולם.

אלא יש לומר כפי המדרש תנחומא [יא] שבאומרן **אִישׁ מִצְרַי הִצִּילָנוּ** התכוונו למצרי שמשה הרגו והטמינו בחול. וכן לשון המדרש: וכי בְּדָמוֹת אִישׁ מִצְרַי הָיָה מֹשֶׁה? אֵלֵא, אֵלֵלֵי אִישׁ

לעומקו של מקרא פר' שמות

והם ממונים על הגאולה, והם כביכול שקוראים למשה ואומרים **וְאֵינוּ לְמַעַן זֶה עֲזַבְתָּן אֶת-הָאֱלֹהִים**, ובזה קראו ואיו למשה, והזמינוהו לומר **וַיֹּאֶל מֹשֶׁה**.

ועל דרך המוסר יש ליתן את הדעת עד היכן מגיעה מידת לימוד זכות על הזולת. שהרי יתרו היה יועץ לפרעה ולימד זכות על ישראל שלא לזרוק התינוקות למים, ולכן נאלץ לברוח ממצרים. ואע"פ שאמרו לו בנותיו איש מצרי הצילנו, לא אבה יתרו שמוע להן, כי הצילנו אין מתאים לומר על איש מצרי. ואם הציל אינו איש מצרי. ולכן פתח מיד ואמר **וְאֵינוּ לְמַעַן זֶה עֲזַבְתָּן אֶת-הָאֱלֹהִים קְרָאָן לוֹ וַיֹּאכַל לֶחֶם**.

ועוד על דרך המוסר יש ליתן את הדעת עד היכן מגיעה הכרת הטוב, שהרי משה הוא מן התינוקות שעליהן לימד יתרו זכות לא לזרוקן המימה, והנה הגיע משה לפתחו של יתרו להשיב לו גמולו הטוב.

שפת המלאכים, כמובא לקמן, מיד ויאל משה לשבת את האיש.

שכן ידע משה כי בלשון זו פנו מלאכי השרת לאברהם ככתוב: [בראשית וירא ית, ט'] **וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו אַיֵּה שְׂרָה אִשְׁתְּךָ**.

ופירש"י, נקוד על אי"ו שבאליו, שאף לשרה שאלו אינו אברהם כדי לחבב אשה לבעלה.

ומאחר ומשה שומע כי בבית הזה יש שפת המלאכים, באמרו **וְאֵינוּ**, מיד **וַיֹּאֶל מֹשֶׁה לְשַׁבֵּת אֶת-הָאִישׁ**.

ועל דרך הצח, וַיֹּאֶל מֹשֶׁה הן אותיות וְאֵינוּ למשה. ובאמרו **וְאֵינוּ לְמַעַן זֶה עֲזַבְתָּן אֶת-הָאֱלֹהִים**, ידע משה כי כוונת יתרו לומר **וְאֵינוּ למשה**, שנאמר "והאיש משה" [במדבר בהעלתך יב, ג']. לכן כשאמר יתרו **וְאֵינוּ למשה**, מיד באמר **וַיֹּאֶל מֹשֶׁה**.

ויש לשאול, הרי משה עומד בחוץ, וכיצד ישמע את דברי יתרו לבנותיו. ויש לומר, על דרך הצח והסוד, שהיו אלו המלאכים הק' משמות ע"ב, היוצאים מפי יתרו: **למ"ה ואי"ה,**

לעומקו של מקרא פר' שמות

ניסית ועתה מתחיל להתגלות תום השעבוד.

מתוך הסנה. ובדעת זקנים מבעלי התוספות נתנו טעם מדוע דוקא נראה לו מלאך האלקים מתוך הסנה, משום שאי אפשר מן הסנה לעשות צלמים לע"ז. ובזה ינתן טעם גם מדוע נשמר הסנה לפני התגלות המלאך עליו ולא שלחו בו יד, שאין לעובדי ע"ז כל חפץ בשיח קוצים.

וברש"י נתן טעם מדוע דוקא נראה לו מלאך האלקים מתוך הסנה ולא אילן אחר משום **עמו אנכי בצרה**. ובזה ינתן טעם מדוע נמשך משה רבנו למראה ההוד של הסנה, **שענותותו** של הקב"ה **וענותותו** של משה נשקו יחדיו **בענותותו** של הסנה.

ויאמר אל תקרב ה' של ג'עליך מעל רגליך (ה').

על דרך הסוד יש לומר ה' הוא אחד מע"ב שמות הקדש (מל"ה) כנ"ל הממונה על הגאולה אל **תקרב**, אל תקרב את הקץ. הגאולה יש לה זמן

וירא מלאך ה' אליו בלבת-אש מתוך הסנה (ג,ב).

הסנה. בה"א הידיעה. והכתוב לא הודיע על הסנה קודם לכן, שיאמר הסנה בה"א הידיעה. **אלא לומר** לך, שהקב"ה **הכין את הסנה כבר קודם לכן**, והוא גדול ונראה לעין כל, והפליא עין רואיו ועיני משה זה מכבר, ואין יודע לשם מה נברא, ועתה רואהו בוער באש והסנה איננו אכל. ולכן נאמר בה"א הידיעה, שזה אותו הסנה שעד היום היה לחידה.

ועוד י"ל, הסנה, בהיפוך אותיות **הנסה**. זה שאמר להם משה לישראל [ואתחנן ד לד] **או | הנסה אלהים לכוּא לקחת לו גוי מקרב גוי במסת' באתת ובמופתים ובמלקמה ובגד תזקה ובזרוע נטויה ובמוראים גדלים פכל אשר-עשה לכם יהנה אלהיכם במצרים לעיניך**. **והסנה** היה ראשון לכל האותות והמופתים כפותח שערים לכל הנסים.

הסנה. סנה בהיפוך אותיות הוא **הנס**. שהיה הנס לעין כל, ולא נודע מטרת הנס. עד שקרא לו משה משה, ויאמר הנני. והוא אותיות **הסתום נגלה**. והודיעו בזה שכל שליחותו תהיה בדרך

לעומקו של מקרא פר' שמות

**כִּי הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אֲתָה עוֹמֵד עָלָיו
אֲדַמַּת קֹדֶשׁ הוּא (ג,ה).**

על דרך הצח והרמז נאמר,
ה**מקום** הוא הקב"ה, שהוא מקומו של עולם ואין העולם מקומו. **אשר אתה עומד עליו**, אשר אתה עומד על דעתו של מקום. **אדמת קדש הוא**. **אדמת קדש הוא**. ככתוב ואד יעלה מן הארץ והשקה את כל פני האדמה. וכתוב ויפח באפיו נשמת חיים. וכמובא בזוה"ק [אחרי מות] מאן דנפח מדיליה נפח. שהנשמה שבאדמתך, באדם שבך היא חלק אלוך ממעל. וממנו נבראת. ובמה יתקדש המקום ב"ה כי אם **במידעו של מקום**. העומדים על דעת המקום ב"ה. ולכן **של נעליך מפני מקומו של עולם**.

**וְעֵתָה הִנֵּה צִעְקַת בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל בְּאֶזְרִי
אֵלַי (ג,ט')**

באה אלי, בא"ה אל"י בגימטריה מ"ט. שצעקתם הגיעה מתוך מ"ט **שערים**, ואין להתעכב מלהוציאם.

מדויק ואין לדחוק את הקץ. ומאידיך גם אין לאחר. ולכן אני שולח אתך את המלאך הממונה על הגאולה, הל"ם שמו.

שֵׁל נְעָלֶיךָ מֵעַל רַגְלֶיךָ.

על דרך המוסר, מאי מעל רגליך, מעל כל הַרְגְלֶיךָ, ותצפה לו ותחכה לו בכל יום שיבוא.

שֵׁל נְעָלֶיךָ. יש להבין ענין הסרת הנעלים במקום קדוש.

ויובן בדרך המשל והנמשל.

שהגאולה היא מצב רוחני גבוה ונעלה מאד. ולכן צריך **להתפשט מהגשמיות** ולהתלבש ברוחניות, כדי שהגאולה תגיע בזמנה ולא תתעכב. **והנעלים הם משל לגשמיות**, וכמובא בתיקוני הזהר **שהגוף הוא כנעלים לנשמה**.

ולעומקו של מקרא נרמז הדבר בפסוק, הָלַם שֵׁל נְעָלֶיךָ, וכשתכתבהו ברצף יתקבל **הלמשל נעליך**.

ורצונו לומר: שהנעלים הם **משל לגשמיות**. וצריך להשיל את הגשמיות כדי להיות מוכן לרוחניות.

לעומקו של מקרא פר' שמות

ועל דרך הרמז והסוד, יש ליתן את הדעת על ההבדלים בין אנכי, אהיה, והשילוב ביניהם ואנכי אהיה. ומובא באריכות בפרשת ויצא, ונפרט עיקרי הדברים, ע"פ הזוה"ק (ס"ה, צ"א), וע"פ שערי אורה ושאר ספרים ק'.

מידת אנכי היא כמידת מלא כל העולם כולו, לעילא ולתתא, גניז וסתים, והיא הנקראת השגחת השם, לעתים נגלית לעתים נסתרת, והיא **מספירת הבינה**, ובכך היא בחינת הדין, אבל יונקת היא ממידת החכמה, שם שולטת מידת אהיה, היא מידה של שרש כל המעשים והנשמות בעולמות עליונים היא מידת הסתום הבלתי נגלה. ובכך אנכי היא לשון המאזניים בין הרחמים והדין. ולכן יש בה גם מידת הרחמים. וגבוה מעל גבוה היא מידת אהיה אשר אהיה, מקור הרחמים ברום החולם הנכסף בכתר עליון, ובה תהיה הגאולה העתידית, ומסורה רק למשה, אדון הנביאים.

וְשָׁמְעוּ לְקוֹלְךָ וּבָאתָ אֵתָּהּ וְזָקַנְי
יִשְׂרָאֵל אֶל-מִלְךָ מִצְרַיִם וְאָמַרְתָּם

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל-הָאֱלֹהִים מִי אֲנֹכִי
כִּי אֵלֶיךָ אֶל-פְּרֹעֶה וְגו', וַיֹּאמֶר כִּי-
אֶהְיֶה עִמָּךְ (ג, יא-יב)

יש ליתן את הדעת מה שאל משה ומה ענה אותו הקב"ה. שהרי שתי מידות אלו, נתברכו בהם האבות, אברהם אבינו נתברך באנכי, יצחק אבינו באהיה, ויעקב אבינו בשתייהן, באנכי אהיה. כאומרו בפרשת ויצא כִּי-אֶהְיֶה עִמָּךְ. וְהָיָה אֲנֹכִי עִמָּךְ וְגו'. (כח, טו).

ומצרת הגלות נשתכחו המידות, ועתה הקב"ה מחדש אותן על ידי משה. וזה ששואל משה, מה היא המידה אשר בה אלך ואפעל לפני פרעה. האם באנכי או באהיה. ועונה לו הקב"ה, כי הוא מצרף את מידת אהיה לאנכי כיעקב אבינו, וזה שאומר לקמן (פס' יב) וְעַתָּה לֵךְ וְאֲנֹכִי אֶהְיֶה עִמָּךְ וְהוֹרִיתִיךָ אֶשֶׁר תִּדְבָר. ומוסיף עליהן את אהיה אשר אהיה, המידה המְסוּרָה רק למשה, אדון הנביאים שהיא מידת הרחמים הגמורים המתפשטים בעולמות מעולם האצילות מכתר עליון, דרך כל השתלשלות העולמות וההויה.

לעומקו של מקרא פר' שמות

אמר להם הקב"ה, יפה אמרתם. לכן אמרו לפניו: אֱלֹהֵי הָעִבְרִים נִקְרָא עֲלֵינוּ. והוא לשון של כבוד לשון ויקרא, לשון שמלאכי השרת משתמשים בו וקרא זה אל זה ואמר. ויתקיים בכם הכתוב וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך.

ונמצא בדבריו רוח כפול. גם שיטעה פרעה בדבר שיִחָשֵׁב בעיניו שאלקי העברים פגע בהם דרך מקרה, ולכן לא ישית לבו, ויכביד לבו ביותר, וגם שלא יצא מפי משה ואהרן דבר שאין בו כבוד הראוי כלפי מעלה. שהרי אין ההבדל נשמע באמרם נקרה או נקרא.

וְשִׂאֵלָה אִשָּׁה מִשְׁכַּנְתָּהּ וּמִגֵּרַת
בֵּיתָהּ כָּל־כֶּסֶף וְכָל־זָהָב וּשְׂמֹלֶת
וּשְׂמֹתָם עַל־בְּנֵיהֶם וְעַל־בְּנֹתֵיהֶם
וְנִצַּלְתָּם אֶת־מִצְרַיִם. (כח, טו').

לעומקו של מקרא ועל דרך הרמז יש לומר כי תרמוז הַשְּׂאֵלָה על חיי האדם שניתנו לו בַּהֲשִׂאֵלָה עד עת פקודה.

אֵלֶיךָ ה' אֱלֹהֵי הָעִבְרִים נִקְרָא
עֲלֵינוּ וגו' (ג, יח')

נִקְרָא עֲלֵינוּ. פירש"י לשון מקרה.

ובשימת לב, יש ליתן טעם מדוע לא אמרו כן לפרעה, (נִקְרָא עִם ה"א), אלא אמרו נקרא עלינו (נִקְרָא עִם אל"ף) כזה:

וַיִּקְרָאוּ אֱלֹהֵי הָעִבְרִים נִקְרָא עֲלֵינוּ
(ה, ג')

ולעומקו של מקרא יש לומר כי מעין דין ודברים שמעינן הכא, בין הקב"ה ובין משה ואהרן:

אָמְרוּ מִשֵּׁה וְאֶהְרֹן לִפְנֵי הַקֹּב"ה,
רְבוּש"ע, בְּעֵת כְּזֹאת שְׁבִידֵינוּ לְלַמֵּד אֶת
פְּרַעֲה וְכָל מִצְרַיִם שֶׁרַשׁ הָאֲמוּנָה נֹאמֵר
לִפְנֵינוּ נִקְרָא עֲלֵינוּ לְשׁוֹן מִקְרָה!?

אמר להם הקב"ה מקום הניחו לו לפרעה לטעות כדי שיקבל מכותיו.

אָמְרוּ לִפְנֵינוּ, רְבוּש"ע, הֵיאֵךְ נֹאמֵר
לִפְנֵינוּ לְשׁוֹן טוֹמָאָה וּמִקְרָה! וְעוֹד, הֵרִי
יֹאמֵר לָנוּ עַפְרָתָם מִכְּנִיסִים לְעַפְרַיִם!

לעומקו של מקרא פר' שמות

כדי שתהיה זיקה **נצחית** בין בני ישראל ויציאת מצרים עצמה, וכפי שאמרו חז"ל, שמזכירין יציאת מצרים לימות המשיח.

וְהָיָה אִם-לֹא יִאֱמִינוּ לְךָ וְלֹא יִשְׁמְעוּ לְקֶלֶךָ הָאֵת הָרִאשׁוֹן וְהָאֲמִינוּ לְקֶלֶךָ הָאֵת הָאַחֲרוֹן (ד', ה').

יש ליתן את הדעת, מדוע נבחרו דווקא אותות אלו לעשותן. ומדוע יצטרכו כולן יחד ולא יסתפק באחד מהם.

ובשימת לב יש להבחין כי ירמזון האותות לבני ישראל להסיר חשש מלבם, **שמא לא ישובו לעולם להיות בני תורין כבראשונה**. ואשר כי כן המטה שהפך לנחש **חזר** להיות מטה כבראשונה, והיד שנהיתה למצורעת **שבה** להיות כבשרה, וכן המים שהפכו לדם **חזרו** להיות מים כבראשונה.

ובאו האותות לרמוז להם לישראל, כי כאשר נהיו האותות **וחזרו לכמות שהם**, כן עם ישראל יחזרו להיות בני תורין **כבראשונה**. ונרמז ענין זה

והנשמה היא עקרת הבית בגופו של האדם. והיא הנשמה שואלת משכנתה היא **השכינה הקדושה, ומגרת ביתה** הוא היצר הטוב המתגורר באדם, כסף וזהב ושמלות שהם כנגד תורה ומצוות ומעשים טובים, ונקראים המעשים הטובים **שְׁמָלוֹת**, ו**שְׁמָלוֹת** את האדם בעוה"ז ובעוה"ב, ועוד שהם הלבוש של האדם בזה ובכא.

ואמר ושמִתֶּם על-בְּנֵיכֶם ועל בְּנֵיתֵיכֶם על שם שמנחיל האדם מעשים טובים לבניו ובנותיו. ומה שאמר ונצלתם את מצרים, כי מצרים הוא יצר הרע, ונצלתם הכוונה לרוקן. שעל ידי השאלה מהשכינה הק' ומן היצר הטוב, **בזה מרוקנים את היצר הרע מכל מאוויו**. ומותירים את מצרים הוא היצר הרע כמצודה שאין בה דגן, וכמצולה שאין בה דגים. כי כל מה שרוצה היצר הרע, הוא לצודנו. ובמקום אשר היצר הרע יצודנו, ציונו הבורא **להקדים ולצוד אותו ולהותירו ריקן**. ומה שציווה דוקא **בהשאלה**, כדי שתהיה זיקה **נצחית** בין המשאיל והנשאל. ולא יהיה הפסק כלל בין השואל ובין יצר הטוב.

ואשר על כן ציווה הבורא ית' על ההשאלה דווקא בעת יציאת מצרים,

לעומקו של מקרא פר' שמות

ומים אויר ועפר. ארס הנחש כנגד האש, היאור כנגד יסוד המים המצמיח את המטה, נשמת האדם המדבר כנגד יסוד האויר, וצרעת היא כנגד יסוד העפר, שמצורע חשוב כמת. ואשר על כן יודיעו דווקא האותות האלו כי הבורא שלחו.

שָׁלַח נָא בְּיָד-תְּשֻׁלָּה. (ד, יג') וַיִּחַר אֵף ה' בְּמִשְׁחָה וּגו'.

יש ליתן טעם מדוע חרה אף ה' במשה. ויש לומר כתרגום יונתן שתרגם שלח נא ביד פנחס [הוא אליהו] שראוי להשתלח בסוף הימים, [שנא' הנה אנכי שולח לכם את אליה וגו']. ועתה רק מתחילה הגאולה. ואין להקדים את המאוחר. ואין להקדים גואל אחרון לגואל ראשון.

וְאֵנֹכִי אֶהְיֶה עִם-פִּיךָ וְעִם-פְּתִיחַ (ד, טו')

ואנכי אהיה. שתי מידות הן כנ"ל, והקב"ה חילקן אחד למשה ואחד לאהרון. וזה שאמר עם פִּיךָ וְעִם

בפסוק ז' וַיֵּשֶׁב יְדוֹ אֶל-חֵיקוֹ וַיּוֹצֵאֵהּ מִחֵיקוֹ וַהֲנִיחָהּ שָׁבָה כַּבְּשָׂרוֹ. וכאומרם, שיוציאם מחיקו של פרעה, וישבו כפי שנתבשרו.

ויש לשאול, מדוע נצטרכו בנ"י דוקא לאותות אלו. ויש לומר:

נצטרכו להיות כל האותות האלה יחד כי האחד ישלים את השני, כי בכך מתגלה כח הבורא השולט בכל מכמני הבריאה. שהרי החרטומים לפי טעות לבם, יש מהם יעבדו למים, ויש מהם יעבדו לאש יש מהם יעבדו לדומם ומהם יעבדו לצומח ומהם יעבדו לחי. אך לא ימצא מי שיעבוד גם לזה וגם לזה. כי מי שיעבוד למים לא יעבוד לאש. ומי שיעבוד לצומח לא יעבוד לדומם. שהרי לא רק שלא יענום, אלא נמצאים העובדים כסותרים את עצמם. כי המים יכב האש והאש תשרוף את המים. ורק הקב"ה אשר ברא כל הנבראים כולם, רק לו בלבד תהיה שליטה בדומם בצומח בחי ובמדבר כאחד. וכפי הפיוט בימים נוראים, הכל יכול וכוללם יחד.

והאותות שעשה משה לפני העם, הם כנגד ארבע יסודות של הבריאה, אש

לעומקו של מקרא פר' שמות

יחתום הקב"ה על המכירה. ואימתי, כאשר ישלח את משה לפרעה לומר לו "בני בכרי ישראל".

ואשר על כן פירש"י כאן חתם הקב"ה על מכירת הבכורה שלקח יעקב מעשו. והקב"ה המתין מלחתום עד שיהיו בניו של יעקב ראויים לכך, כאשר יזעקו אל האלקים מן העבודה. אז ידע הקב"ה כי ראוי הוא לחתימה על "בני בכורי". בני בכורי ישראל.

וְאַחַר כֵּן מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וְיִאֲמְרוּ
אֶל-פְּרֹעֶה כֹּה-אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל שְׁלַח אֶת-עַמִּי וְיַחְגְּוּ לִי
בְּמִדְבָּר (ה,א')

ויש לשאול מדוע לא יאמרו לפרעה מתחילה שרצונם לעזוב את הארץ. אלא יסוד גדול לימדה התורה בענין יציאת מצרים. שלא התוצאה של היציאה לבד היא המטרה הנרצית. אלא האמונה בבורא עולם שהוא המוציאם ממצרים היא המטרה הנרצית. ולכן נאמר ויחוגו לי. לי לשמי. שידעו כולם מי הוא היוצא ומי

פְּיָהוּ. מידת אנכי עם פִּיךָ, של משה, ומידת אהיה עם פְּיָהוּ של אהרון. ונרמז לו כן, ששתי אותיות אחרונות מאנכי, כ"י, נמצאות במילה פיך. ושתי האותיות האחרונות מאהיה, י"ה, נמצאות במילה פיהו.

וכן ראוי למשה מידת אנכי, להיות השגחת ה' עליו בעת התיצבו לפני פרעה, וכמובא לעיל שמידת האנכי היא מספירת הבינה, ובכך היא בחינת הדין, ומידת אהיה שהיא מידה עליונה של התתפשטות הרחמים בעולם, ראויה לאהרון ביותר, שכן הוא יהיה לך לפה וצריך לרחמים שיהיו דבריו נשמעים.

וְאַמַּרְתָּ אֶל-פְּרֹעֶה כֹּה אָמַר ה' בְּנִי
בְּכַרִּי יִשְׂרָאֵל (ד,כב')
ברש"י: ומדרשו כאן חתם הקב"ה על מכירת הבכורה שלקח יעקב מעשו.

וממדרש זה למדנו שְׁבַעַת מכירת הבכורה של עשו ליעקב כתבו ביניהם שטר מכירה. ועל שטר מכירה זה חתמו יעקב ועשו, ויעקב בקש להחתים על שטר זה גם את הקב"ה, ונאמר לו בנבואה כי רק לעתיד לבוא

לעומקו של מקרא פר' שמות

וענו אותם ארבע מאות שנה" תם
ונשלם ויש להספיק בטרם תבוא עת
קץ הגאולה.

**עֲתָה תִּרְאֶה וְגו' פִּי בְּיַד תִּזְקֶה
יִשְׁלַחֶם וּבְיַד תִּזְקֶה יִגְרְשֶׁם מֵאֶרֶץ.**
(א, 1)

עֲתָה תִּרְאֶה. לְמַדּוּ פֶּרֶק בִּפְרָקֵי
הַגְּאוּלָּה. **שֶׁהַעֲכָבָה הִיא חֶלֶק בְּלִתי**
נִפְרָד מִן הַגְּאוּלָּה. עֲתָה הוּא לִשׁוֹן
הוּוה, וְהוּא כַעֲיֵן עֲכָבָה. וְהַעֲכָבָה הִיא
לַעֲת עֲתָה, וְהִיא חֶלֶק מֵהַגְּאוּלָּה אֲשֶׁר
תְּבוּא כַהֲרַף עֵינַי בְּהַסָּח הַדַּעַת.

עֲתָה תִּרְאֶה, עֲתָה לִשׁוֹן תְּשׁוּבָה
כַּבְּמִדְרַשׁ בְּרֵאשִׁית, וְכַפִּי שֶׁהֵבִיא אוֹה"ח
הַק' בַּכִּמָּה מִקוּמוֹת, וְרִמְזוּ לוֹ בְּזֶה שֶׁאֵין
יִשְׂרָאֵל נִגְאָלִין אֲלֵא בְּתְשׁוּבָה.

הוא המוציא. עבדי הם ולא עבדים
לעבדים.

**לֹא תֵאֱסָפוּן לְתֵת תְּבֹן לְעַם לְלִבָּן
הַלְּבָנִים פְּתֻמוֹל שְׁלֹשֶׁם הֵם יִלְכּוּ
וְקִשְׁשׁוּ לָהֶם תְּבֹן (ה, ז')**

ועל דרך הרמז, תוסבר המילה תבון
מלשון תבונה.

ובעל כרחו הודה פרעה כי לא הוא
הנותן תבונה לאדם, אלא המבין אל
כל מעשיהם, הוא הנותן תבונה לאדם.
(תהלים לג, טו). **ואשר על כן תרמוז**
הפרשה לעמל התורה ולהבנתה.
שהתבון, הוא מלשון תבונה. והתבונה
תגיע מהמבין ב"ה, רק עם העמל של
המתבונן.

**וְהִנְגְּשִׁים אֲצִים לְאֹמֵר פְּלוֹ
מִעֲשִׂיכֶם דָּבָר-נֹחַם בְּיוֹמוֹ (ה, יג')**

יש לעיין, האצה זו מה טיבה. ויש
לומר כי מאת ה' היתה זאת, היא נפלאה
בעינינו. כי מנת הסבל והיסורים תמה,
והגיעה עת הגאולה, ומה שהקציב
הקב"ה בברית בין הבתרים "ועבדום

**בכל ענייני הקונטרס ניתן לפנות
לטל': 052-7675895
גור-אריה צור
מודיעין עילית
ניתן להצטרף לתפוצת מייל
דוא"ל: leshem895@gmail.com**

